

A MODERN ROMÁN LÍRA

A ROMÁN KÖLTÉSZET fejlődése, mint a keleteurópai népeké általában, a XIX. század folyamán a legszorosabb kapcsolatban állott a románlakta vidékek politikai történetével s a népi öntudat fokozatos megerősödésével. Nem véletlen, hogy 1821 körül tűnnek fel e költészet első próbálkozásai, abban az időben, mikor a görög szabadságmozgalmak első szele átcsap a román tartományokon is, hogy 1848-ban szinte minden író bekapcsolódik a politikai eseményekbe s hogy az első komoly kritikus, Titu Maiorescu, a hatvanas években lép föl, mikor már az önálló román fejedelemségek eszméje kialakulóban van. Az a két költő, kinek hatása a legmaradandóbbnak bizonyult, a moldvai Eminescu s az erdélyi Cosbuc, szintén határozott politikai állásfoglalást képvisel, legalább is életművének abban a részében, mely a későbbi fejlődésre legmélyebben rányomta bélyegét. Eminescu nem elégszik meg, mint előtte a délmoldvai táj dombjainak szelíd dicsérője, a csöndesen szemlélődő Alexandri, a hazai föld és nép magasztalásával, hanem a népi öntudatot idegengyűlöletté fokozva, elsőnek hirdeti költői nyelvének megragadó erejével azokat az eszméket, melyek végeredményben a mai Romániához vezettek. Cosbuc pedig, a naszódvidéki román pap fia az idillikusnak képzelte, de tulajdonképpen állandó szociális forrongásban élő nép jogai érdekében szólal föl. Az ő hagyományaikba kapcsolódik az erdélyi Goga, ki román irodalmi előzményeit szerencsésen egyesítette Petőfi forradalmi pátoszával. Ő tudta egyedül Erdélyben a politikai költészetet esztétikailag is értékesé tenni, de bármennyire igyekezett az „Elnémult harangok“ korának nemzetiségi törekvéseit, a Kárpátokon túlról fűtött s társadalmi szempontból ekkor határozottan felülről lefelé terjedő román irredentizmust az erdélyi népi tömegek legmélyéről feltörő követelés színében mutatni, bármennyire igyekezett magát a jövőbe látó s népet irányító vátesz szerepébe állítani, működése elszigetelt s a líra fejlődése szempontjából hatástalan maradt. A népies irány, melyet Goga Erdélyben képviselt, a Kárpátokon túl az 1901-ben alapított „Sămănătorul“ folyóirat körül kristályosodott ki s bár vezéregyéniségei előbb maga Cosbuc és Vlahu^á, majd később Iorga, költőileg semmi jelentősét és maradandót nem alkotott s alapítótól eltekintve az epigonizmusból voltaképp soha kiemelkedni nem tudott.¹

¹ V. ö. Kolozsvári G. Emil: A mai román népies irodalom. Magyar Szemle, XXIV. 366—76. 1.

Ezért került szembe e politikai jellegű s irodalmon kívüli eszmék szolgálatába állított költészettel már 1905-ben, Goga első verseskötetének megjelenésekor egy másik költői irány, melyet a román irodalomtörténészek szimbolizmus, modernizmus, impresszionizmus címén tagolnak kisebb-nagyobb, de egymással szervesen összefüggő egységekre.¹ A kiindulópont világos: 1905-ben indítja meg folyóiratát Ovid Densusianu, a bukaresti román filológus, ki Ervin álnéven maga is értékes verseket írt. Már a folyóirat dantei címe, „Vieata Nouă” (Új Elet) szembelyezkedést jelent a népiesség röghözkötöttségével, elzárkózottságával s idegengyűlöletével. A román költészet innen indul új utakra. Jellemző, hogy a konzervatív népiesség hazája elsősorban Moldva és Erdély, a román multtisztelet két klasszikus tája, míg a modem líra termőtalaja főleg a külföldi hatások iránt fogékonyabb s idegen elemekkel népiségében is jobban átitatott Havasalföld s itt is mindenekelőtt a gyorsabban nyugatiasodó Bukarest. Az irodalmi élet fokozatos centralizációjának vagyunk tanúi.

Ha a népiességnek s a „Vieata Nouă” célkitűzéseinek ellentétét végső forrásaiban vizsgáljuk — s figyelmünket nemcsak az köti le, vajjon az itt először megszólaló szimbolizmus csakugyan megfelel-e a francia szimbolizmus amúgy is nehezen elemezhető fogalmának —, azonnal észrevesszük, hogy nem pusztán irodalmi irányok küzdelméről, hanem Kelet és Nyugat folyton megújuló antagonizmusáról van szó. Aligha adunk ferde képet a való helyzetről, ha ezt az ellentétet az Arany—Petőfi epigonok s a Nyugat-mozgalom szembefordulásához hasonlítjuk, azzal a döntő fontosságú különbséggel, hogy a román „nyugatosok” közül nem emelkedett ki egy Ady, ki a mérleget végérvényesen a modem líra javára billentette volna. Tény az, hogy a román irodalmi viszonyok között az ellentét még jobban kicleződött, mint nálunk Magyarországon. Híven őrizni a román népiesség hagyományát annyit jelentett, mint ragaszkodni e bizantinizmustól és szlávagságtól átitatott s a többi neolatin nemzet fejlődésétől messzire elmaradt népközösség szellemi világához; új életet kezdeni, nyugatra tekinteni, s Dante jegyében felvenni a szellemi kapcsolatokat a többi román néppel pedig nem volt más, mint megpróbálni a lehetlent és mohó adaptációval pótolni hosszú századok mulasztását. E probléma végighúzódtott már az egész XIX. századon, de megnyugtató megoldáshoz alig jutott. A legtöbb Nyugatra néző, nyelvi s politikai okokból, a francia műveltség átvételét tartotta egyedül üdvözítőnek, holott a románság földrajzi helyzete folytán természetesebb lett volna a német kultúrkörbe kapcsolódni, az akkor sugárzóereje teljében álló monarchia közvetítésével. Legmesszebbre talán a kultúrkérdésekben is kitűnő intuációval rendelkező Eminescu tekintett. Nem foglalt állást kizárólagosan a német orientáció mellett — amint a legtöbben tévesen gondolják —, hanem széles műveltségének megfelelően, egyensúlyra törekedett a német és francia hatások keresztüzében.

¹ Ld. E. Lovinescu: *Istoria literaturii române contemporane*. III. Evolupa poeziei lirice. Buc. (és az itt idézett irodalmat); Mario Roques: *La poésie roumaine contemporaine*. The Taylorian Lecture 1934. Oxford. A modem román líra jó képét adja Ion. Pillát és Perpersicius antológiája (*Antológia poeplor de azi*, I—II.) s az Erdélyi Irodalmi Társaság kiadásában megjelent műfordítás-gyűjtemény (1928).

Majd a XX. század elején, párhuzamosan a politikai fejlődéssel, a mérleg ismét a francia hatás javára billen s ebben nem csekély része van annak, hogy Densusianu, a szimbolizmus egyik legfontosabb orgánusának megteremtője, Párizsban végezte tanulmányait, az Ecole des Hautes Etudes-ön, a legnagyobb francia romanista, Gaston Paris vezetése mellett. Hogy a filológia nem akadályozta meg Mallarmé s a századvég francia költőinek beható tanulmányozásában, azt számos verse igazolja, melyekben az önmagába merülő, önmagát elemző intellektus rajzolja a „lelki tájaknak“, a „paysage intérieur“-Öknek a román lírában addig ismeretlen finomságait. De különösen újszerű Densusianu ott, ahol a parasztot sem a népies költők közvetlenségével ábrázolja, hanem a pásztorélet s a primitív lélek ismerőjének költészeté finomult tudományával. Densusianu írta a legmélyebb könyvet a román pásztorokdás történeti fontosságáról, s most e könyv pszichológiai tanulságainak megfelelően írja le, amint az egyszerű hegylakó babonás hittel s bogumilisták lappangó dualizmusával magyarázza a napfogyatkozás közben érzett páni rettegést:

Egy percre megállt, az égre nézett,
 Aztán így szólt: „A napvilág
 Szent nekünk, hegyi pásztoroknak,
 Mert ellenségünk a Sötét.
 A napfényre, mint Atyánkra
 tekintünk
 S idefenn hozzá közelebb vagyunk,
 Talán azért is lettünk olyanok,
 Hogy lelkünk fölmelegszik a derék
 Szomszédától, de a rossztól elsötétül.“
 (Alion, a csobán)

Kétségtelen, hogy Densusianu parasztja minden kiszámított-sága ellenére is sokat tükröz a román lelkiségből, s így a költői alkotás talajához ízesül. Jóval kevesebb népi vonás van azokban a költőkben, kik többé-kevésbé kapcsolatban állanak a „Viața Nouă“-val s így a „sămanatorizmus“ ellentáborába sorakoznak. Szinte mind bukarestiek, városlakók, kik alig ismerik a falut s a nép nyelvét, kik szellemi táplálékukat kizárólag francia olvasmányaikból merítik s kik voltaképp írhatnának maguk is franciául, anélkül hogy emiatt módosítaniok kellene verseik belső alkatát.

Legismertebb közöttük Ion Minulescu (1881—), a bukaresti Nemzeti Színház volt igazgatója s a kultuszminisztérium művészeti főfelügyelője, ki ma magas hivatalainak megfelelően szinte hivatalos költő számba megy (1928-ban nemzeti jutalomban részesült). Mozgékony, ironikus szellem, jobb- és baloldali folyóiratoknak egyaránt buzgó munkatársa, kinek könnyed, felszínes relativizmusában talán rejlik valami a hajdani román fejedelemségeket kormányzó görög diplomaták hajlékonyságából. Maga Minulescu hatásosan élezi ki jellemének benső ellenmondásait:

Jónak és
 rossznak
 ritmusa vagyok,
 kihívó hang,
 késő lemondás.
 Kezem ha moccan, lázad Isten ellen,
 de álmaimban bús napfény halódik.

Harmónia vagyok
 vers és próza,
 bűn és idill,
 művészet s előítélet között.
 Agyamban a Mindenség ős ura fészkel
 s versemben az utolsó
 meg-nem-értett ember akarása kiált.

(Ecce homo)

Talán ott a legeredetibb, ahol iróniája és sejtelmes romantikája
 váratlanul sötét víziókban olvad fel, ahol az élet fölszínén lebegő
 szellem egyszerre az elmúlás misztikumára döbben:

Azon az éjen tengerbe dobott, Azon az éjen hűsebb lett a hold,
 levágott fejként rémlett fel a hold, mint mikor Krisztus arca kékre válva
 mit fárosz felé hömpölygő habok álomtalan álomba hullt s a zord
 éjsötét, gyászos kórusa sodort. Kálváriának elhalt balladája.

Azon az éjen kétes, végtelen
 úr volt a hold, sírboltnak szörnyű öble,
 mit az ásott, ki úr az életen
 s ki mindenkit álomba hajt Örökre.

(Nocturne)

A román szimbolizmus — mint látjuk — Minulescunál inkább
 csak névszerint kapcsolódik a francia szimbolizmushoz. Legtöbb
 „szimbóluma“ teljesen világos, egyértelmű, inkább egyszerű metafora
 vagy allegória s csak a legritkább esetben jut érvényre a tipikusan
 szimbolista versek „polyvalentiája“, többértékűsége, vagyis az a
 sajátság, hogy a versszöveg nem „jelent“ pontosan semmit, hanem
 olvasónként más-más asszociációsort idéz föl, más értelmezést nyer,
 akárcsak egy szuggesztív erejű zenedarab. Idézzünk egy részletet a
 „Három hajó románcából“, az egyik leghíresebb Minulescu-versből:

Három hajó ma útrakélt... Mögöttük
 üresebb lett
 a kikötő, mint az alkonyba vérző Golgota,
 s mögöttük
 a nedves parton
 csak egy sebzett Albatrosz őrködik,
 mint Mária,
 ki eljött, hogy a holt felett virrasszon.. .

Ki tudja, mit jelképez e messi útra induló három hajó, mögöttük
 a baudelaire-i hangulatú sebzett albatrosszal s ezekkel a folyton vissza-
 térő biblikus reminiszenciákkal? A költő megadta képzettársításaink
 kiindulópontját: a többi mindenki maga fűzi hozzá, hangulata s a
 perc ihlete szerint.

Szimbolizmus és impresszionizmus közt lebeg a moldvai G.
 Bacovia (1881—), kit I. Szemlér Ferenc Tóth Árpádhoz próbál
 hasonlítani. Legjellemzőbb verskötetének címe „Plumb“ vagyis
 „Ólom“. Lírája sajátosan egyhúrú: egyetlen témája a reménytelen
 semmibehullás. Rövid versei közt van legalább kilenc Őszi tájkép,
 sok-sok „nocturne“ és néhány megragadóan egyszerű téli leírás.
 Tavasz és nyár nem talál hangot: végzetes zártság, elhatároltság érzete
 árad e komor strófákból, hol a képek is szigorú rendben, geometrikus
 formákban következnek egymásután. Belső és külső szimmetriák
 sorozata minden költemény:

Fehér fák és fekete fák,
Meztelenek az árva parkban,
Halotti pompa az avarban,
Fehér fák és fekete fák.
És újra simák mind a fák.

Fehér toll és fekete toll,
Keserű torkú vén madár
Az árva parkban körbe száll...
Fehér toll és fekete toll.
S jönnek az Árnyak valahol.

Fehér a lomb és fekete,
Fehér az ág és fekete,
Fehér a toll és fekete,
Halotti pompa, bús való ...

S a parkra hull a hó.

(Téli díszlet)

Bacovia hatása igen nagy volt: nemcsak kortársainál, Stamatiadnál vagy Demostene Boteznél, hanem majd minden ifjú költőnél. Inkább pszichológiai tünet s nem fejlődésképes irodalmi irány ez a beteges impresszionizmus, melyet a háború utáni kor már elavultnak érez. Minulescunak s a többi szimbolistának mégis megvan stílus- és verstörténeti fontossága: felszabadították a román verset zártságából, megszüntették az Eminescutól eltanult, de az epigonok kezén teljesen megfakult ritmusok egyeduralmát. Egyszersmind új, merészebb szófüzéseket vittek a költői nyelvbe s megóvták azt Goga retorikájának túlzásaitól, melyek, bármily hangzatosak legyenek is, a verset sokszor politikai szónoklathoz tették hasonlatossá. A szimbolisták, kik jórészt nagyműveltségű, igazi „poéta doctus“-ok, francia mintákon kifinomult ízlésű számító elmék, modernebbé, differenciáltabbá tették az érzelmi élet rajzát is, holott addig a népieskedők nem riadtak vissza a legmegszokottabb közhelyek idézgetésétől sem. Densusianu s folyóirata köré csoportosult költők kétségtelenül gazdagították a román líra kifejezőképességét s Minulescu joggal adta első kötetének „Román-cok egy későbbi kornak“ (Romante pentru mai târziu) címet. Valóban új utakat nyitott ő s az már a szimbolizmussal úgyis csak lazán összefüggő Bacovia temperamentumán múltott, hogy a hangulati líra fejlődése ismét teret adott a modoros epigonizmusnak.

Szerencse azonban, hogy a román irodalom nemcsak Kelet és Nyugat váltakozó szerencséjű küzdelmét tárja fel, hanem optimizmus és pesszimizmus állandó ellenhatását is. Már a XIX. század elején Grigore Alexandrescu ódái borongását szerencsésen ellensúlyozta a mindig derűs Vasile Alexandri, ki az előkelő bojár távoli szemszögéből mindenütt csak mosolygó falukat és boldog parasztokat fedezett föl. Később Eminescu halálvágyát és schopenhaueri pesszimizmusát szinte szabályos pontossággal váltotta fel Vlahuta életkedve és Cosbuc fiatal, parasztos agresszivitása. Most is így történt. Míg a szimbolisták relativizmusa fenntartás nélküli nihilizmusba, mindent elárasztó nirvána-hangulatba süllyedt — merőben idegen ez a csendes búsongástól, az annyiszor megénekelte „duitiei“-től, s a népiclek nosztalgijától, a „dór“-tól, melynek párja csak a román nyelvterület túlsó végén, a portugáloknál akad, — már megszólaltak a hagyományokhoz hű költők (a „tradicionalisták“, ahogy a román kritika nevezi őket), kik nemcsak a szülőföldhöz, a falusi élet egyszerű formáihoz való ragaszkodást hirdették, hanem nyelvükben is igyekeztek megőrizni

valamit régi krónikások és bibliai szövegek tisztaságából, nemzetivé, románná téve még a szimbolisták francia stílusvívmányait is. Ők a modern lírában a legszebb románsággal beszélő költők s a legtöbbet ígérő hagyomány megteremtői.

Legjelentősebb közöttük talán Ion Pillát (1891—), a gazdag bojár családból származó költő-diplomata. Műveltsége gyökereiben is francia, hiszen nemcsak egyetemi, de középiskolai tanulmányait is Párizsban végezte. Az egész tradicionálista líra fejlődésére jellemző Pillát pályafutása. Első verskötete Párizsban jelent meg, 1911-ben, tele szimbolista és pamasszien elemekkel. Alig utalt itt valami a férfi-évek érettebb lírájára. A szülőföld csak távoli nosztalgiát jelentett s a tőle való elszakadás pusztán a sors változandóságát szimbolizálta. Aztán nyugtalan keresés, utazások s bolyongás az európai irodalmakon át. Két nagy élmény: Francis Jammes és Rilke. Mesteri fordítások mindkettőből s ebből az átéltségből jön létre az első kiteljesülés: 1926-ban kész az első igazán tradicionálista verskötet, a „Hajdani templom“ (Biserica de altadata), 1927-ben követi „Az én falum“ (Satui meu) s 1928-ban egy retrospektív antológia, „Visszatekintés“ (Intoarcere) az 1908—1918. évek verseiből. Majd a végleges megtisztulás a „Derű“ (Limpezimi) kötettel.

Jellemző, hogy Pillát esetében a szülőföldre találás nem önálló lelki fejlődésnek, hanem főleg Francis Jammes ösztönzésének eredménye. A francia költőnek kellett felébresztenie a külföldi benyomások alá temetett gyermekkori emlékeket, a lélek mélyébe ázott dalokat az argemelléki szőlőkről, az ősi birtokról, a méhesről, s a krinolin nagymamáról, kinek a nagyapa fiatalkorában még Lamartinét szavalt. A nyugatról jött Pillát volt az első román költő, ki a föld szeretetéből nem kovácsolt politikai programot s demokratikus jelszavakat. Neki elég volt leírni egy szőlőhegyet oly életszerűen, hogy érezzük a muskotályszőlő illatát s az érett barackok csorduló levét (Szőlőhegyen). Pillát érdeme még, hogy ha Francis Jammes nyomán is, de felfedezi s költői témává avatja az egyszerű paraszt gyermeki hitét. Ahogy Rilke „Marientleben“ írt, úgy gyűjt most Pillát együgyű meséket az Istenanyjáról:

Lásd, a mennyország falusi ház,
Körötte csillagliget vigyáz,
Kis ház, rajta kis ablakok
S pici fecskék az angyalok.
Csupasz fiókák eresz alatt,
Fészekben fecskék szoronganak.

Néha kiszáll egy fecske itt
S tanítgatja kicsinyeit.
S ha libben már a picike szárny,
Istennek anyja örvendez ám.
Űl a pitvarban s népeket
Megmentő hálót kötöget...

(A háló)

Talán ebben az idillikus ábrázolásban is lehetne stílus játékot keresnünk, ha nem állnának mellette olyan mély versek, mint az „Elégia“, Pillát életművének testamentuma. Ez már a végleges, a legigazabb összeforrás az áldott anyafölddel:

Ha meghalok, a városoktól messze
Temesetek el otthon, ekenyomba,
Fekete földbe, hátton, meztelen
S egy maik legyen a tenyerembe nyomva.

Porhüvelyem, mely nem tudott e lélek
 Számára méltón lenni dús lakás,
 Az anyaföldnek hullámaiban
 Enyészni fog, ott nem zavarja más.

Ámde a makk, az megfogam s az évek
 Gyökeret vágnak, fűrnak le a földbe
 S belőlem színre sarjadón kihajt
 A frissgallyú fa, napsugárra törve.

Mit el nem ért ezernyi vers — ime
 Megteszi azt egy ág, mely szelíden
 Lengi nagy árnyát majd a lomha nyájra,
 Amely alatta egykor elpihen.

Parasztok misztikus vallásosságát fejezi ki a szláv származású Nichifor Crainic is (igazi nevén Ion Dobre, 1889—), kit teológiai tanulmányai vezettek talán a rilkei „Geschichten vom lieben Gott“ lefordításához. Az osztrák költő szentferenci hite ebben a műben találkozik Tolsztojjal s az orosz lélek istenkeresésével. Crainic is ortodox s ezért áll hozzá közel az európai vallásos lírából az, ami szintén az ortodoxizmust tükrözi. Nála a tájrajzi tényezőknek megfelelően a vallásos élmény szorosban a földműves életéhez, a szántóföld barázdáihoz tapad. Crainic délről jött, a Havasalföld hullámzó búza-tengeréből, honnan keletre már szabad az út az orosz steppék végételenébe. Pillát az arges vidéki lankák dicsérője, Crainic a síkságé, mint Petőfi, de a síkságban nem a szabadság szimbólumát, hanem Jézus állandó jelenlétének keretét látja. Jellemző verse „Jézus a búzamezőn“:

Érett búzamezőkön át útam ha elkanyarog
 S ha messze aranyglóriás alkonynak íve ragyog;

Úgy tetszik, Jézus, erre jársz, mint egykor Galiléa
 Földjén, ahol jámbor halásznép gyűlt köréd karéjba.

Kevés megtérés hangja oly őszinte, mint a Crainicé:

A világé voltam soká s a Tied oly kevéssé,
 Lásd, Uram, hosszú földi út tette szívem nehézzé.

Századok tűntek, várlak én és hívlak egymagamban,
 Hadd csókoljam meg lábnyomod itt, e nedves agyagban.

Crainic egész költészete benne van egyik önvallomásszerű versében (A költő), mely példásan mutatja, mily magaslatokba lehet emelni az olyan témákat is, melyeket előtte a „Sămanătorul“ epigonjai egészen elkoptattak:

Pacsirta röpte volt a mesterem,
 ő hozta szavam égő indulatját
 S a ritmust, melyre zendül hangszerem,
 A szélben ringó búzatáblák adták.

Paraszt, te írod ékeddel tavaszkor
 Az ősi rögnek termő költeményét
 S nekem nehéz, de édes nyűg e rossz kor
 Kődébe vágni a rög égi fényét.

Ez a komoly férfiaság adja meg Ciainic hitvallásának méltóságát és komolyságát. Már passzívabb, szemlélődőbb az olasz kultúrától átítatott Stefan I. Nenijescu (szül. 1897—) vallásos lírája, melynek legfőbb motívuma a misztikus odaadás teljessége. Nenifescu eidentikus típus, ki a reális átéltség részletességével akar belekapcsolódni a biblikus történebe s mint a neolatin világ másik szélén Unamuno, fizikailag várja, áhitja az Isten közelségéből áradó kegyelmet:

Mint János ott, a titkos estebéden
szeretném szent válladra hajtani
fejmem a sok harc, küszködés után;
feledjek mindent s csak Te légy közel,
hogy meghalljam a lélegzeted is.

Mint János egykor, érzem, ha kézbe
veszed a kelyhet és ha megszeged
a kenyeret, hogy körben széjjelosszad.
Simuljon rám a hajad s mint az éj
suhánása oly lágy legyen a hangod...

Mint János, úgy szerelnék Rádborolni,
kedves tanítványként, ó Jézusom,
hadd pihenjek meg átölelve Téged
s hadd álmodozzam végre hú karodban ...

(Mint János ...)

Könnyű volna a tradicionalisták, a hagyománytisztelők jelentős és meglehetősen homogén csoportjához kapcsolni még jónéhány költőt, kiket a román irodalomtörténet a „modernizmus. . bizonytalan körvonalú kategóriájába próbál foglalni. Már Nenijescut is inkább „modernistának“ szokás elkönyvelni, noha, mint láttuk, Pillát és Crainic vallásos élményének egyenes folytatója. Mit kell látnunk a „modernizmus.‘-ban? Ha Mario Roques meghatározását fogadjuk el,¹ „oeuvre moderne“, tehát „modernista“ mű az, melyben több szerep jut az intuíciónak s az ihlet pillanatnyi szeszélyeinek, mint az értelemnek, melyben nem a lelki történeés logikus újratemtéséről van szó, hanem éppen a lélek zűrzavarának, ellentmondásainak és meglepő felvillanásainak lehetőleg hű ábrázolásáról. Analitikus költészet ez, hol a lélekelemzés állandóan tudatalatti mélységekig nyúl le, anélkül azonban, hogy az innen merített elemeket egy síkra akarná hozni a tudat tényeinek világosságával. S ha az értelmi kontroll mind csekélyebb térre szorítkozik, akkor természetes, hogy a költőnek zenei természetű impressziókkal kell hangulatot keltenie, egyre közelebb jutván a Brémond-i „poésie pure“ világához. Elvi szempontból tehát a modernizmus a szimbolizmus folytatója lenne, csak úgy, mint ahogy a franciáknál a szürrealizmus a szimbolizmusból nőtt ki. De milyen arányú stílus-reformokat kívánna ez a líra épp román nyelvterületen, ahol a műköltészet első komoly kezdetei alig százévesek! A szimbolisták, mint Minulescuval kapcsolatban megjegyeztük, már megkezdték, a szabadvers bevezetésével együtt, a román mondattan meglazítását is, de nagy kérdés, szabad-e ott, ahol az irodalmi stílus távolról sem kristályosodott még úgy ki, mint Franciaországban, Apollinaire vagy Cocteau amúgy is utánozhatatlan merészségeivel kísérletezni?

¹ M. Roques, i. m. 27—8. 1.

A franciáknál a szabadvers, akárcsak Claudel „beszédritmusa.., jótékony reakció volt a szétburjánzó klasszikus alexandrin túltengése ellen, de volt-e a románoknál olyan versforma és olyan stílusattitűd, mely ellen a szintaxis s a versalak végső széttördelésével kellett harcolniok? A mai román nyelv legnagyobb problémája úgyis az, hogy ugrás-szerűen fejlődött és máról-holnapra zsúfolódtak össze benne az alig asszimilált idegen elemek. Szabad-e, kell-e pusztán divatból belekényszeríteni ezt a kiforratlan nyelvet a francia költők szófűzésének furcsaságaiba? Értzi a legtöbb román költő ezt a nehézséget és csak kevesen merik vállalni fenntartás nélkül a nyelvreform felelősségét. Bár vannak, kik időnként szívesen próbálkoznak tipikusan „modernista.. stílushatásokkal, a maradandóbb értékű költők belső hajlamukat követve szívesen kanyarodnak vissza más irányok s főleg a nyugati mintákon nevelkedett, finom ízlésű tradicionalizmus felé.

így a hányatott életű Tudor Arghezi (szül. 1880), ki volt kémikus egy cukorgyárban, szerzetes egy vidéki kolostorban s végül Európán keresztül bolyongó újságíró, rendszerint „modernistának“ tekintik, noha kétségtelen, hogy vallásossága és a szülőföldhöz való őszinte ragaszkodás — e rendkívül bonyolult jellem két alapvonása — Pillát és Crainic költőtársává avatják. Irodalmi műveltsége franciás, Baudelaire fordítója. Zsoltárokat ír, melyekben nemcsak az Ótestamentom, de a misztikus Baudelaire hangját is véljük hallani, akárcsak Stamatianál, Baudelaire másik román fordítójánál. Mint Nenifescu, Arghezi is fizikai bizonyosságot kíván Isten létezéséről, s harcos temperamentuma minden mozgékonyásával küzd a hit érzéketlenségéért. Nenifescu csak sóvárog Jézus után, Arghezi birkózik a meg-nem-ismert, de lázasan kívánt Istenséggel:

Most nagy mesédben végre egymagám
Maradtam, búsan így mérközni Véled,
De lásd, Terajta győzni fél a lélek;
Csak Hozzád érjek és kiáltam: „Van.“

(A 95. zsoltár).

Mint Pillatnál, itt is belép Isten az egyszerű parasztházba:

S Jézus, akarván még mélyebbre szállni,
Belép hozzánk, ruhátlan s éhesen.

Arghezi könnyebben kapcsolódhatik Pillát motívumaiba, mert ő is megnyugvást csupán az ősi rögön talál. A misztikumból erős, primitív vágyak ragadják ki: ő, a városlakó, a visszazálló darvakkal szeretne megtérni az anyaföldhöz:

A csillagok bozótján törve által
dús édenkerti tájról jönnek ők
S megtérnek koldus falvak törpe náddal
szegett tornyához, hívek és hívők.

Szívemben, melyet ódon isteneknek
s templom-romoknak beteg álma von,
vad ösztönök fakadnak, sisteregnek
és darvak szárnya mozdul vállamon.

(Megtérés a rögöz, Dsida J. ford.).

¹ Erdélyi Helikon, 1934. 28. 1.

Mint Nichifor Crainic, Arghezi is kifaragja a szántóvetőnek, a hugoi „Semeur“-nek és a d'annunzioi „Seminator“-nek pompás szobrát, melyet nagyszerű, természeti háttérbe helyez:

Tűzhelytől az ég felé viszi
barázdáját magánosan, örökre.
Ki megtorpanni látja, azt hiszi
bronzból van ő s kőből faragva ökre
A jegenyéről, mely rádól a mennyre,
úgy gomolyog az ég sötétje zordvü,
mint nagy guzsalyról és a rőtes, enyhe
síkságon át a végtelenbecsordul

(Dsidá J. ford.)¹

A Gyulafehérvár közeléből származó Lucian Blaga (szül. 1895) az egyetlen erdélyi, kinek hangja önálló szöveget képvisel a modern líra koncertjében. Szintén erős szálakkal fűződik Pillát körének gondolatvilágához, bár kultúraellenessége inkább Gogára emlékeztet:

Arkangyalok, akik a várost büntetni jöttek,
perzselt szárnyakkal tévelyegnek a bárók között,
a fehér táncosnő vérükben táncol s megállón
nevetve lábujjhegyén, mint egy felfordított üvegen.

De fenn, ezer méter magasban, kelet felé
a csillagok meséket súgnak a fenyvesek között
s az ég közepén a vadkanok orra
megnyitja a forrásokat.

(Század, I. Szemlér Ferenc ford.)²

Blaga határozottan vallja ragaszkodását a földhöz és a néphez. Pillaték a francia lírán keresztül jutottak haza, a Brassóban és Bécsben tanult Blaga a modern német költőket, Werfelt, Dehmelt és Mombertet szívta ereibe, hogy rajtuk át tekintsen a román lélekre. Lélekelemző. ki azonban legfinomabb analíziseit is képszerűen tudta kifejezni, Nála a csend is dinamikus: „oly némaság van, hogy hallani lehet az ablakon kopogtató holdsugarakat. “ S ha tradicionalizmusról szól, ezt sem elvont szavakkal, hanem képsorozattal érzékelteti:

Ülök az ősi tűzhely szent körében
S az ükapákkal titkokról beszélgetek:
Az esőverte nép ott ül a sziklák tövében —
És hallgatom csendben néha este,
Ha megszólalnak bennem halkán
A vér rég elfelejtett bús meséi:
Áldott legyen a hold és a kenyér.
Nappal együtt élnek szétszórva a viharra
És szám halott szavakkal van tele“

(Életrajz, Szirmai Józsefné ford.)³

A megtérést Blaga mélyebb értelemmel ruhazza fel, mint elődei s benne filozofikus mélységeket keres. Szomorúszemű költő, ki ha a tavaszról ír is, duzzadó rügyek és selymes bárányok közé meggémberedett, „megkövesült pillájú“ vak Pánt képzel, ki tétován tapogattja a friss hajtásokat:

Barlangok szája ásít	„A harmatcsöppek langyosak,
s az ásítás Pánra is átragad:	nőnek a zsenge szarvak,
	a fák rügyei teltek ...
	Tavasz lenne talán?“
	(Pán)

¹ U. o. 1935. 660. 1. ² U. o. 1933. 658. 1. ³ Vigilia, 1936. II. 68. 1.

Blaga is, mint a szimbolikusok, a múlandóság elégikusa. Verskötetei ilyen címet viselnek: „A nagy elmúlásban.“ (In marea trecere, 1924) vagy „Az álom dicsérete“ (Lauda somnului, 1929). De míg a Bacovia-típusú Jelki tájak költőinél a reális benyomásból csak annyi marad meg, amennyi éppen szükséges a pusztulás érzékeltetésére, (fehér-fekete ellentéte, geometrikus leegyszerűsítés), addig Blaga halál-verseiben is ott lüktet a költő vizuális alkatának megfelelően a tájélmény valósága. A román erdők legjellemzőbb fája a tölgy s Blaga is a „gorunul“ (kocsányos tölgy) alatt izleli a halál keserves-édes nosztalgiáját:

A tiszta messzeségben megdobbán egy torony

Harangszíve —

Úgy cseng ide

Szelíd hangja, hogy ereimbe

Nem vér, de csöndnek csöppje csordogál.

Ó erdőszéli tölgy,

Mért száll meg annyi

Enyhe béke,

Ha fekszem itt és fõnn a légbe

Játékos lombod lengedez ...

Ó szent hely ez... Ki tudja,

Talán törzsedből lesz majd a koporsóm

S a csöndet, amely osztályrészem

Majd odalenn, előre érzem ...

Mert minden levél ezt hullatja énrám —

És némán

Nõ testedben a koporsó,

Az én koporsóm,

Minden elfutó pillanattal,

Ó erdőszéli tölgy ...

(A tölgy)

Mint látjuk, a „modernistának“. tartott Blaga és Arghezi szervesen fűződik életművének legjelentősebb elemeivel a tradicionalista lírához, oly mértékben, hogy szinte különválasztásuk sem látszik indokoltnak. Ugyanerre az eredményre jutunk más „modernista“ költőkkel kapcsolatban is.

Még az irodalomtörténeti felosztásokban oly óvatos Mario Roques is a szélsőségesek („extrémistes..) közé sorolja B. F u n d o i a n u t is, a legfrissebb líra merész teoretikusát, aki szerint „a költészet nem társadalmi funkció, hanem valami homályos erő, mely megelőzi és elkíséri az embert. S az ember állat, melyet a költészet agyagba vés vagy dinamit erejével levegőbe röpít“. De hallgassuk meg Fundoianut, a költőt s lehetetlen versében mást látnunk, mint egy szép, de egyáltalában nem szokatlan impresszionista leírást a csöndnek már Blagánál jelzett dinamizmusával:

Akkora csönd van a réten,
hogy hallod, amint a tavaszban
nőnek a zsenge kalászkok
s a fejük már szinte kipattan.

Akkora csönd van a réten,
hogy felsír a föld, mint eső után
s a trágya mogorva füstje
gomolyg az égbolt arculatán.

Barna tehenek, bús bikák
a hold fehér foltjába dőlnek,
egymástól megriadnak
s hosszan a holdra bógnak.

(Este)

SZIMBOLIZMUS, tradicionalizmus és modernizmus e rövid sereg-szemléje után próbáljuk lemérni a modern román líra fejlődéstörténeti jelentőségét. Sokan ezt abban látják, hogy az utolsó harminc év alatt szinte teljesen sikerült eltüntetni azt az elmaradottságot, mely a román s általában véve a kelet európai irodalmakat a nyugati eszmeáramlatokkal szemben mindenkor jellemezte.

De nem rejlik-e belső veszély az adaptációs készségnek túlságos fürgeségében? Nem elég azt állítanunk, hogy a románoknál, bármily fiatal is költészetük, éppúgy van már szimbolizmus, impresszionizmus, sőt szürrealizmus, akár a délszlávoknál, hanem számolnunk keU a következményekkel is. A franciáság sok költőnél a szóhasználatot s a mondatfűzést is végzetesen befolyásolja s nem csoda, hogy Ilarie Voronca franciásan elgondolt versei szinte szó szerinti fordításban is pompás, modern lüktetésű francia verseket adnak, melyek bátran odaállíthatók Reverdy vagy Supervielle költészeté mellé. Európai ez a költészet, de hogy mi benne a jellegzetesen román, azt igen nehezen lehetne megmondani. Csak úgy lehet termékeny és a jövő szempontjából is hasznos a nyugati irodalmiságba való szoros kapcsolódás, ha közben a román szellem módot és alkalmat talál arra, hogy az idegen ösztönzést erős gyökerekkel fűzze a hazai talajhoz s azt minden ízben saját lelki alkatahoz idomítsa. A modern román líra legfőbb eredményének nem annyira európaisága, aktualitása tekinthető, mint inkább a nyugati ösztönzésnek a nép szellemével való összekapcsolása, mely eddig kevés költőnek sikerült ugyan, de amely éppen ezért a jövő fejlődés legfontosabb feladata marad.

GÁLDI LÁSZLÓ